

TANJA LAMOVEC (1946–2006)

VSE, KAR HOČEŠ, DOBIŠ PRI ALICE

Odšla je Tanja, znanstvenica in aktivistka, profesorica in študentka, terapevtka in uporabnica ... Čeprav je bila izredno kvalificirana in je imela vse akademske naslove, je ni bilo sram, vpisati se na nov študij ali udeležiti se delavnice metode, ki jo je hotela spoznati. Srečevali smo jo, ko nam je pomagala iz stiske in ko je hotela razreševati svoje konflikte. Srečevali smo jo kot uporabnico in kot zagovornico v psihiatrični bolnišnici. Bila je pobudnica in gonilna sila številnih novih oblik pomoči za ljudi, ki doživljajo duševno stisko, in njihova uporabnica, ko je tako pomoč potrebovala. O svojih izkušnjah uporabnice je spregovorila tudi v javnosti. Srečevali smo jo v predavalnicah in na hodnikih fakultet, na kongresih in posvetih, na delavnicah in okroglih mizah. Videli smo jo na sestankih združenj duševnega zdravja, v kampanjah in razpravah, v klubih in kriznih centrih, ob njenih in tujih krizah, na njenem domu in v javnih prostorih. Z njo smo delili trenutke navdušenja, ustvarjanja utopije in upanja, pa tudi trenutke jeze, potrnosti in delirija. Zmerom je pustila močen vtis.

Kot profesorica psihologije in znanstvenica se je lotevala tem, ki so študente najbolj zanimale: osebnost, čustva, motivi, stres, tesnoba, agresivnost. V pokrajino slovenske akademske psihologije je vpeljala teme, ki so za psihologijo po eni strani osrednje in temeljne, po drugi strani pa uhajajo metodi in epistemologiji eksperimentalne, pozitivistične psihologije. Teme je znala predstaviti tako, da je povezala izsledke eksperimentalne psihologije s fenomenološkimi razlagami. Znala je ohraniti akademsko resnost in distanco, hkrati pa eksistencialno angažiranost in praktično usmerjenost. V maniri »Pečjakove šole« je to vedno storila na pregleden in priljuden način. V naš prostor je vpeljala več psiholoških inštrumentov, tako testov kakor terapevtskih tehnik.

Bila je med redkimi profesorji psihologije, za katere psihologija ni zgolj znanost, teren preučevanja, diskurz, temveč tudi izkušnja, spoznanje, praksa. Teme, ki jih je proučevala, je jemala osebno, izkustveno, hotela je uporabiti znanje, da bi pomagala drugim preseči in preživeti svoje stiske, konflikte in tesnobe.

Bila je med prvimi v Sloveniji, ki so jo zanimale nove humanistične skupinske psihoterapije. Bila je prva geštalt terapevtka pri nas, zelo so jo zanimale neoreichovske telesne terapije, skupine srečanja, bila je med pionirji uvajanja hipnoze in vodene domišljije. Vodila je delavnice razreševanja konfliktov in ravnanja z njimi pa delavnice odločnosti (asertivnosti). Bila je soustanoviteljica in eden izmed motorjev Sekcije za skupinsko dinamiko in osebnostno rast pri Društvu psihologov Slovenije in je veliko naredila za razvoj in uveljavitev novih metod skupinskega dela pri nas.

V nove tokove duševnega zdravja se je vključila, še preden je začela tudi sama doživljati duševne stiske in krize. V zgodnjih sedemdesetih je bila priča Spivakovim pionirskih poskusom preseljevanja ljudi z dolgotrajnimi stiskami v skupnost v Izraelu. Občudovala je Lainga in anti-psihiatrijo in skupaj z Ano Rojnikovo je ustanovila prvo slovensko združenje za pomoč ljudem v duševni stiski (1975).

Kot uporabnica se je konec osemdesetih vključila v skupino za samopomoč, ki jo je vodil Bernard Stritih, pozneje pa v gibanje Odbora za družbeno zaščito norosti. Veliko ji je pomenil študij duševnega zdravja v skupnosti, ki je potekal kot mednarodni (Tempusov) projekt na takratni Visoki šoli za socialno delo. Vanj se je vključila kot uporabnica in priznana znanstvenica, študij pa ji je ponudil ne le novo znanje in prevrednotenje lastne vloge uporabnice, temveč je v okviru študija in odbora oblikovala projekte,

ki so bistveno zaznamovali pokrajino duševnega zdravja v skupnosti.

V okviru odbora, ki se je pozneje preimenoval v Altro, je ustanovila skupino za zagovorništvo, razvijala skupine za samopomoč, organizirala uporabniško sekcijo in bila dejavna pri kampanjah in družbenih in družabnih dejavnostih uporabnikov. Ustanovila je slovensko mrežo uporabnikov, ki se je pozneje povezala v društvo Paradoks. V okviru Altre in nato Paradoksa je ustanovila in vodila uporabniški krizni center. Ustanovila je uporabniški klub in spodbujala pridobivanje plačanega dela za uporabnike. Vpeljala je teme preživljanja krize in okrevanja, reševanje konfliktov in družinskih zagat v zvezi z duševnimi tiskami.

Veliko je prispevala, da so vprašanja duševnega zdravja, zapostavljenosti ljudi z nalepko duševnega bolnika, trpljenja ob hospitalizaciji in potrebah po novih službah postala javna. Objavila je vrsto člankov v znanstvenih in strokovnih revijah in se osebno izpostavila v medijih. Njeni nastopi so bili prepričljivi, ker je govorila hkrati iz izkušnje in iz strokovnih in znanstvenih spoznanj. Napisala je dva učbenika na temo duševnega zdravja; česar ni mogla izraziti strokovnem jeziku, je hotela povedati s poezijo in pripovedjo. Z Boštjanom Pogorelcem sta izdala kaseto *Na Polju bolnica stoji*, kjer sta klasiko rokovskih balad (Dylan, Lennon, House of the Rising Sun) prevedla v jezik trpljenja in upanja uporabnikov psihiatrije. Izdala je zbirko novel in povesti z naslovom *Zgodbe z roba norosti*; ta ne govori o izkušnji uporabnice niti o norosti sami, pač pa o drobnih zgodbah, dogodivščinah, ki se dogajajo na robu resničnega in verjetnega.

Ko je v življenju in delu prepletala osebno z znanstvenim, znanstveno s političnim in politično z osebnim, je spodbudila v misli in akciji sinteze, ki drugače ne bi bile mogoče, hkrati pa je sebi in drugim dodatno zapletla življenje. Ovire, pred katere je bila postavljena kot uporabnica, je kot učiteljica in znanstvenica spremenila v prednost. Če jo je norost v izhodišču silila na rob in v izolacijo, ji je omogočila tudi prodor in povezavo z drugimi. Identiteto, ki bi ji jo skoraj vzeli, ji je status uporabnice in aktivistke ne le povrnil, ampak tudi okrepil. Kar je zagovarjala, je podprla s svojo izkušnjo, izkušnjo pa je poskušala razvozlati in razumeti tudi z znanstvenim aparatom. Legitimnost njenih dejavnosti je krepilo to, da so bili njeni projekti v pomoč tako njej sami kakor drugim.

Ravno pri organizaciji pomoči sebi se je protislovnost njenega položaja najbolj izkazala. Ne le v klasičnih službah duševnega zdravja, temveč tudi v novih in celo (ali zlasti) v tistih, ki jih je sama ustanovila in organizirala, smo imeli vedno težave, saj smo imeli opraviti z nekom, ki ve veliko, ponavadi več kot ostali udeleženci, kaj bi bilo treba narediti. Bila je kraljica, ki ji, tako kot noremu kralju Juriju III., ni bilo mogoče ukazovati. Tako kot ni mogla stopiti na svoja ramena, da bi se potegnila iz stiske, ni dovolila nikomur, da bi se povzpел nad njo in jo potegnil ven. In imela je prav. Norost pa ji je vedno znova, ko je že mislila, da jo obvlada, pobegnila z vajeti.

Hotela je z razumno razložiti čustva, znanstveno pojasniti norost. Inovacije je hotela izraziti z jezikom klasične znanosti, uspešno se je ukvarjala z velikimi paradoksi bivanja, ni pa hotela sprejeti majhnih absurdnosti vsakdanjega življenja, ki so jo pogosto spravile ob živce. Bila je umetnica jeze in konfliktov. Kot znanstvenica, kot vodja in kot nekdo, ki je označen, je močno izkusila osamljenost, a žalosti se ni nikoli posvetila.

Njena »psihoza«, tako se je včasih zdelo, je bila tesno povezana s tem, da je bila psihologinja. Zrcalila je paranojo, ki mora v vse dvomiti, razumeti skrita ozadja in namene, omnipotentnost, ki ve, kaj je prav in kaj narobe, in ki projektira svoje življenje in življenje drugih, in eksperimentiranje, ki hoče preizkusiti meje bivanja.

Čeprav bi nekateri radi verjeli in čeprav je bila mogoče res utrujena od nenehnih hospitalizacij, njena zadnja odločitev ni bila posledica bolezni ali norosti, pač pa njene prisebnosti, njene volje in tega, za kar si je vedno prizadevala, namreč, da lahko posameznik suvereno odloča o svojem življenju.

Težko je to razumeti, ko doživljamo izgubo. Ko je Tanja odšla, smo izgubili sodelavko, prijateljico, ki je bila pomemben lik na področju duševnega zdravja, socialnega dela in psihologije. Težko bomo našli ljudi, ki bodo opravljali v naših življenjih in prostorih to, kar je opravljala Tanja. Pogrešali bomo njeno znanje in intenzivnost trenutkov, ki jih je zmogla pričarati le ona. Hkrati pa so si, ko je odšla, njeni prijatelji in njeni sovražniki tudi oddahnili. Tako radikalno in intenzivno je zastavljala stvari.

Prepričan sem, da bo še dolgo ostala v naših spominih, in upam, da bo še dolgo živela v naših dejanjih.

Vito Flaker